

Uitspraak in de Kwestie: De Waarde van Water

labtoekomstigegeneraties.nl

#dewaardevanwater

Vraagstelling:

**“Wat is de waarde
van water
voor ons en toekomstige
generaties?”**

**In een rivier meezwemmend,
in een stroomversnelling,
drijvend naar een waterval,
tegen de stroom in gaand,
omdat je niet mee wilt of kunt.
Houvast zoekend aan de kant,
een bodem om op te staan,
iemand op de oever die je vast wil houden.**

**Laat los.
Word water.
Word één met de stroom, mee naar zee.
Ervaar geen weerstand, geen verlies aan energie.
Verdamp tot wolken en
waai weg met de wind.
Stort je uit over het land en
was de rotsen.
Bedeck de hoge bergen
en smelt voor de zon.
Les het leven
en laaf je aan de mineralen,
als je door de aarde vloeit.**

**Alles stroomt,
Alles is energie,
Alles is verbonden.
Ervaar te zijn.**

Door: Dick de Groot

Inhoudsopgave

01

Inleiding

02

Samenvatting

03

De Waarde(n) van Water

04

Probleemanalyse

05

ToekomstRaad

06

Naar water- wetgeving

07

Aanvullend juridisch kader

08

Conclusie en aanbevelingen

Vooraf

De 'waarnemend Ombudspersoon Toekomstige Generaties', hierna ook 'de Ombudspersoon', maakt deel uit van [het Lab Toekomstige Generaties](#), hierna ook 'het Lab' of 'Lab TG'. Het Lab is in 2018 opgericht met als doel dat in 2050 iedereen het welzijn van toekomstige generaties meeweegt in belangrijke beslissingen. De waarnemend Ombudspersoon valt onder de agenderende en toetsende functie van het Lab en oordeelt ieder jaar over een aantal geselecteerde kwesties, waarbij de impact van doen of nalaten nu op het welzijn van toekomstige generaties wordt onderzocht en beoordeeld. Bij dit oordeel kan de Ombudspersoon aanvullend advies geven.

1. Inleiding

Deze kwestie "[Waarde van Water](#)" is de derde kwestie die aan de Ombudspersoon is voorgelegd. Waarom buigt het Lab TG zich over een kwestie inzake de waarde van water?

Dat water van belang is voor ons leven blijkt al uit de zin uit het gedicht 'First Things First' hierboven. We staan er niet vaak bij stil, maar we kunnen niet zonder water. Feitelijk zijn we meer "water" dan iets anders. Een menselijk lichaam bestaat voor 60-70% uit water, sommige planten bevatten tot 90% water en het lichaam van een volwassene kwal bestaat zelfs voor 94-98% uit water. Afhankelijk van de omgeving waarin je je bevindt kan je tussen de 2 (woestijn) tot 10 dagen (koel weer en schaduw) zonder drinkwater. Water, H₂O, is een chemische stof die essentieel is voor het voortbestaan van alle bekende levensvormen.

Water is ook een cruciale hulpbron en essentieel voor ons dagelijkse leven. Niet alleen voor drinkwater dus, maar ook om ons van voedsel en andere producten te voorzien. We gebruiken enorme hoeveelheden water. De meeste van ons gebruiken meer dan 100 liter water per dag om te drinken, te douchen, te wassen en het toilet mee door te spoelen. Naast dit water gebruiken we nog eens honderden liters water per dag die worden ingezet voor de productie van ons voedsel, elektriciteit, kleding en andere zaken.

Een T-shirt? Ongeveer 2.700 liter water is nodig om van katoenzaad tot een T-shirt te komen. Een reep pure chocolade? Daarvoor is 2.400 liter water gebruikt voordat je daar je tanden in kunt zetten. En voor 200 gram biefstuk? Wel 3.000 liter water is ingezet voordat het vlees op je bord werd gelegd. Veel van het water dat we gebruiken wordt daadwerkelijk in andere delen van de wereld ingezet. Denk maar aan de voorbeelden van katoen en chocolade. Katoenplanten en cacao's groeien niet in Nederland. We zien het niet: bijna 98% van ons watergebruik is onzichtbaar. Ben je benieuwd naar jouw totale waterverbruik, jouw watervoetafdruk? Kijk eens op [Water Footprint](#).

We beseffen het niet vaak, maar we hebben het geluk dat wij in een land wonen waar je overal de kraan kunt openzetten en erop kan vertrouwen dat er schoon drinkwater uit komt. We maken ons weinig zorgen over hoeveel water we gebruiken. Misschien de afgelopen jaren iets meer, vooral tijdens droge zomers, waarin ons wordt geadviseerd niet de tuin te besproeien of het kinderswembad vol te laten lopen. Tevens hebben de vele bosbranden overal in de wereld ons bewustzijn aangezwengeld dat veel plekken op de wereld droger aan het worden zijn. Voor de meeste bewoners op aarde is schoon drinkwater helemaal niet zo vanzelfsprekend. Voor velen is het iedere dag weer een zoektocht naar water. Dat is dan vaak vervuild of vies qua smaak, duur, en ook drogen steeds meer bronnen op. We zien zelfs dat water steeds vaker de oorzaak van oorlog is. Te weinig, te veel of te vervuild water: de meeste landen kampen met

¹ Deze uitspraak wordt gedaan door de waarnemend Ombudspersoon Toekomstige Generaties als onderdeel van het Lab Toekomstige Generaties. Zie de website van het Lab: www.LabToekomstigeGeneraties.nl

een of meerdere problemen. Water is erkend als een van de planetary boundaries², een raamwerk dat de "safe operating space for humanity" beschrijft. Ons huidige watergebruik valt niet binnen die veilige ruimte. Al meer dan een decennium noemt het World Economic Forum Global Risks Report,³ de watercrisis als een van de belangrijkste risico's in termen van impact. Daarbij ontstaat een steeds grotere aan elkaar gelinkte problematiek, wat we ook wel een nexus noemen. Bijvoorbeeld de voedsel, water en energie nexus. Er is meer voedsel nodig om een groeiende bevolking te voeden, dat vereist meer water en vraagt in de overgang naar hernieuwbare energie meer water. Tegelijkertijd zien we een minder stabiele toevoer van water door extreem weer met overstromingen en droogte door klimaatverandering.

Sustainable Development Goals

De Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals; SDGs) zijn in 2015 door de lidstaten van de Verenigde Naties voor de periode 2015 - 2030 vastgesteld. De agenda bestaat uit 17 doelen. Deze doelen gelden in alle landen en voor alle mensen. De internationale normen die in de mensenrechtenverdragen staan, worden hierin bevestigd. Dit mondiale ontwikkelingskader bevat doelen en onderliggende indicatoren om vooruitgang te meten. De SDGs maken expliciet melding van onze verbinding met en onze verplichtingen naar toekomstige generaties.⁴

Diverse SDGs relateren aan 'de waarde van water': SDG 6 (Toegang tot (duurzaam beheer van) water en sanitatie voor iedereen), SDG 3 (Goede gezondheid en welzijn), SDG 9 (Industrie, innovatie en infrastructuur), SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen), SDG 12 (Verantwoorde consumptie en productie), SDG 13 (Klimaat actie), SDG 14 (Leven in het water), SDG 15 (Leven op het land) en SDG 16 (Vrede, justitie en sterke publieke diensten). Water verbindt vele SDGs. In het VN-voortgangsrapport over SDG 6 uit 2018 werd geconcludeerd dat de wereld niet op schema ligt om de water-doelen te halen: honderden miljoenen mensen zullen in 2030 nog steeds geen toegang hebben tot een veilige en betrouwbare watervoorziening en sanitaire voorzieningen; bovendien zal de vraag naar zoet water het aanbod overtreffen en afvalwater het milieu blijven vervuilen⁵.

² Zie bijvoorbeeld: <https://www.stockholmresilience.org/publications/publications/2020-05-10-integrating-the-water-planetary-boundary-with-water-management-from-local-to-global-scales.html>.

³ Zie de website van World Economic Forum, bijvoorbeeld: <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/water-is-a-growing-source-of-global-conflict-heres-what-we-need-to-do/>

⁴ Voorbeelden uit de SDGs waarbij toekomstige generaties worden genoemd:

- *We are determined to protect the planet from degradation, including through sustainable consumption and production, sustainably managing its natural resources and taking urgent action on climate change, so that it can support the needs of the present and future generations.*

- *We will implement the Agenda for the full benefit of all, for today's generation and for future generations. In doing so, we reaffirm our commitment to international law and emphasize that the Agenda is to be implemented in a manner that is consistent with the rights and obligations of States under international law.*

- *The future of humanity and of our planet lies in our hands. It lies also in the hands of today's younger generation who will pass the torch to future generations. We have mapped the road to sustainable development; it will be for all of us to ensure that the journey is successful and its gains irreversible.*

⁵ Zie hiervoor een artikel door Tom Williams van de World Business Council for Sustainable Development, WBCSD: <https://www.eni.com/en-IT/global-energy-scenarios/true-value-of-water.html>

Internationale initiatieven betreffende de waarde van water

Internationaal zet Nederland water en de waarde van water goed op de kaart. Nederland steunt het vanuit de UN High Level Panel on Water geïnitieerde 'Valuing Water Leadership Coalition'. Premier Rutte riep tijdens het World Economic Forum in 2019 op: "The UN High Level Panel on Water initiated the Valuing Water Leadership Coalition, to bring together global experience and leadership from the public and private sectors to change the way the world values water. Join us, and together let us build a global coalition for a water-secure world."⁶ Daarbij werden 5 Valuing Water Principles gelanceerd:

The 5 Valuing Water Principles

1. Recognize and embrace water's multiple values to different groups and interests in all decisions affecting water;
2. Reconcile values and build trust – conduct all processes to reconcile values in ways that are equitable, transparent and inclusive;
3. Protect the sources, including watersheds, rivers, aquifers, associated ecosystems, and used water flows for current and future generations;
4. Educate to empower – promote education and awareness among all stakeholders about the intrinsic value of water and its essential role in all aspects of life;
5. Invest and innovate – ensure adequate investment in institutions, infrastructure, information and innovation to realize the many benefits derived from water and reduce risks.

De belangen van toekomstige generaties lopen dwars door deze principes heen en worden zelfs expliciet genoemd onder principe 3. Het is aan Nederland om deze principes door te voeren in wet- en regelgeving en water governance op een manier waarop ze ook de belangen van toekomstige generaties dienen.

Water is een mensenrecht

Nederland heeft in 2008 het Mensenrecht op water en sanitatie erkend⁷. Wat betekent dat voor ons en onze toekomstige generaties? In de juridische en beleidsmatige uitwerking van dit mensenrecht door de Nederlandse staat staan een aantal verwijzingen naar de waarde(n) van water en onze verantwoordelijkheid naar toekomstige generaties. Hierop gaan we in hoofdstuk 6 dieper in.

Om te kunnen begrijpen wat een mensenrecht op water en sanitatie betekent, onderzoekt het Lab TG in deze studie welke waarde(n) water voor ons heeft, alsook hoe wij die waarde(n) kunnen doorgeven aan toekomstige generaties.⁸

Hoofdvraag van deze uitspraak:

Wat is de waarde van water voor ons en toekomstige generaties?

⁶ Zie hiervoor: <https://www.government.nl/topics/water-management/valuing-water-initiative>

⁷ Nederland heeft tijdens de Mensenrechtenraad in maart 2008 het recht op water en sanitatie als mensenrecht erkend. Toenmalig minister Verhagen kondigde dit indertijd al aan in o.a.: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/nederland-erkent-recht-op-water-als-mensenrecht-bead37dd>

⁸ Voor een overzicht van deze relevante wet en regelgeving, het mandaat van de Ombudspersoon Toekomstige Generaties en de 'Weg van de kwestie', verwijzen wij naar de website van het Lab: www.LabToekomstigeGeneraties.nl

Figuur 1. De weg van de kwestie

Onderbouwing: De Weg van de Kwestie

De Ombudspersoon is tot een uitspraak in deze 'Weg van de Kwestie' (zie figuur 1) gekomen op basis van de volgende stappen van het Lab TG: (i) het uitvoeren van een feiten- en stakeholdersonderzoek naar ons gebruik en de waarde(n) die wij toekennen aan water (de Quickscan Waarde van Water);

(ii) het organiseren van drie inlevingsoefeningen door een ToekomstRaad betreffende mogelijke ideale situaties rondom de vraag wat is de waarde van water; (iii) het opzetten van een focusgroep met diverse Lab TG leden en andere geïnteresseerden, waaronder van de Worldconnectors en de Earth Charter vrienden om te analyseren welke concrete zorgen er bestaan over de rol van water voor toekomstige generaties (zal water voldoende beschikbaar zijn? Zal Nederland gedeeltelijk onder water komen te staan?); (iv) het uitvoeren van een analyse betreffende de vraag of de huidige Nederlandse wet- en regelgeving en het beleid de diverse waarden van water voor toekomstige generaties voldoende waarborgt; (v) het formuleren van aanbevelingen gericht aan diverse stakeholders om de mooist mogelijk toekomst voor water in Nederland te realiseren.

In deze uitspraak gaat het niet om een uitspraak betreffende een bepaalde concrete klacht over een mogelijke schending van de belangen of rechten van toekomstige generaties. Het gaat in deze kwestie om het creëren van bewustzijn over de diverse waarden van water. Hoe kunnen we er samen voor zorgen dat ook toekomstige generaties van al die waarden kunnen genieten?

Wat is de waarde van water voor ons en toekomstige generaties?

Wereldwaterdag

Op 22 maart 2021 is de jaarlijkse Wereld Waterdag. Ook het thema van deze dag betreft de waarde van water:

“World Water Day 2021 will focus on the theme, ‘Valuing Water’. This focus will extend beyond issues of pricing to include the environmental, social, and cultural value people place on water.”⁹

Water waarderen. Water vertegenwoordigt meer waarden dan alleen de financiële waarde in het dagelijks verkeer. Water heeft ook waarde voor de natuur en het milieu. Verder heeft water sociale en culturele waarden en beïnvloedt water ons welzijn.

”Het denken over strategieën voor de verre toekomst past in een Nederlandse traditie. Je hebt een verhaal nodig. Zodat je investeringen niet inzet voor reparaties van het verleden, maar voor kansen en onzekerheden in de toekomst.”

Henk Ovink, watergezant Nederland¹⁰

⁹ Zie bijvoorbeeld: <https://sdg.iisd.org/events/world-water-day-2021/>

¹⁰ Henk Ovink in NRC rapportage van 31 januari 2021 ‘Stel dat de zee opeens twee meter stijgt’, zie <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/01/31/stel-dat-de-zee-opeens-twee-meter-stijgt-a4029926>

2. Samenvatting

Probleemstelling

Water is een internationaal erkend mensenrecht.. Het is ook opgenomen in de internationale duurzame ontwikkelingsagenda (de SDGs) en het Earth Charter (Handvest van de Aarde). Maar wat betekent dit mensenrecht? Welke waarden representeert water voor ons en zijn die waarden voldoende geborgd voor toekomstige generaties? We hebben water nodig. Het moet schoon en drinkbaar zijn, alsook betaalbaar. Er is echter meer dan een biologische behoefte aan water en een financiële waarde van water in het dagelijks verkeer. Ook de landbouw en de natuur hebben water nodig en vertegenwoordigen een waarde voor ons. Daarnaast heeft water een sociale en culturele functie voor ons. We sluiten in deze kwestie aan bij het thema van de Wereld Waterdag van dit jaar: 'Valuing Water': Wat is de waarde van water?

Onderzoeksvraag

Wat is de waarde van water voor ons en onze toekomstige generaties?

Het doel van deze vraag is om in kaart te brengen wat de situatie nu is en hoe wij kunnen komen naar de mooist mogelijke en meest gewenste toekomst.

Huidige situatie en problematiek

We zijn in Nederland gewend aan water en verweend door de gemakkelijke toegang tot water: schoon drinkwater uit de kraan, voldoende water om de tuin te besproeien, de auto te wassen en kinderzwembadjes mee te vullen, veel beschikbaar water in rustig meanderende rivieren, kanalen, meren en sloten om in te zwemmen, water aan te onttrekken voor landbouw en industrie, alsook om te over te varen voor plezier of goederentransport . Wij zijn ook beschermd tegen overstromingen door hoge waterstanden in rivieren door een systeem van dijken, uiterwaarden en adequate waarschuwingssystemen.

Door klimaatverandering wijzigt de watersituatie ook in Nederland. Na een paar zomers met extreme droogte, sproeiverboden en verlaagde waterdruk, gevolgd door zware regenbuien, weten we inmiddels dat de oude situatie is veranderd. Er is minder zoet water beschikbaar voor ons dagelijks gebruik. Daarnaast stijgt het waterpeil in de rivieren op een meer onvoorspelbare wijze dan voorheen. Verder beïnvloedt de zeewaterspiegel het zoetwater in de bodem en treedt verzilting op.

Zullen we door meer schaarste voorzichtiger met ons water omgaan? Hoe gaan we om met een stijgende zeespiegel en verzilting dicht bij de kust? Door bewust het grondwaterpeil te verlagen, hebben boeren het op korte termijn beter gekregen: zo kunnen ze eerder in het voorjaar al met zwaardere machines het land bewerken. Maar in geval van droogte, hebben ook zij last van een te laag peil. Tegelijkertijd versnelt de bodemdaling door de grondwaterverlaging en stoten de veengebieden meer CO₂ uit door de lagere waterstanden.

Hoe zit het met de centrale coördinatie van de beschikbaarheid van zoetwater? Op welke wijze spelen daarin kortetermijnbelangen van individuen en bedrijven een rol? Hoe waarderen we het water dat wij gebruiken? Zijn we ons ervan bewust dat, naast ons eigen gebruik, de natuur ook water nodig heeft en dat toekomstige generaties eveneens van water afhankelijk zullen zijn?

Leeswijzer

In deze kwestie geven we eerst een kort overzicht van verschillende waarden van water aan de hand van beelden. Daarna zetten we de zorgen uiteen die er zijn in relatie tot de waarden. Vervolgens bespreken we toekomstbeelden voor water die door een ToekomstRaad met jongeren¹¹ zijn gecreëerd. Voorts worden relevante wet- en regelgeving betreffende de waarde(n) van water uiteengezet, alsook in hoeverre die wet- en regelgeving ervoor zorgen dat toekomstige generaties ook van alle waarden van water kunnen genieten. In de analyse laten we zien waar het in de uitvoering vaak mis kan gaan en welke zorgen wij hebben voor toekomstige generaties. In de conclusie wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag en worden enige aanbevelingen gedaan aan de Nederlandse regering en beleidsmakers (handelingsperspectief) en een aantal andere stakeholders. De aanbevelingen zien erop dat de diverse waarden van water zowel voor ons als voor toekomstige generaties beschikbaar blijven.

Uitspraak

In deze uitspraak hebben we een aantal waarden van water in kaart gebracht. Het huidige systeem van waterregulering en -verdeling biedt onvoldoende mogelijkheden om alle waarden tegelijk te honoreren.

Het huidige systeem is teveel op kortetermijnwensen en economische belangen gericht. Grootverbruikers betalen minder voor hun watergebruik dan kleingebruikers en particulieren. In beslissingen wordt economische productie voor de huidige generatie boven de belangen van toekomstige generaties gesteld.

Om de waarden van water, waaronder de toegang tot schoon drinkwater, voor toekomstige generaties beschikbaar te houden, zal nu actie moeten worden ondernomen. We moeten hun belangen meenemen in ons kortetermijnbeleid, alsook in ons langetermijnbeleid aangaande water. Hier is nog een wereld te winnen.

De Nederlandse huidige wet- en regelgeving volstaan daarin niet. Daarom doet de waarnemend Ombudspersoon een aantal aanbevelingen. Voorop staat de aanbeveling om het **grondrecht op water op te nemen in de Nederlandse Grondwet**.

Dat artikel kan bijvoorbeeld luiden als volgt:

Artikel 21a Grondwet: Het recht op water

1. Ieder heeft het recht op water.
2. Toekomstige generaties hebben het recht op water.
3. Al het leven - dieren, planten en waterlichamen inbegrepen - heeft het recht op water.
4. Het recht op water betekent minimaal toegang tot voldoende, schoon en veilig, acceptabel en betaalbaar water.

¹¹ De ToekomstRaad was georganiseerd in samenwerking met de NJR =., in het kader van de Jongeren VN week in oktober 2020.

3. De Waarde(n) van Water

Welke waarde(n) van water komen uit onze Quickscan naar voren? Welke beelden hebben mensen daarbij?

De waarde van water is de centrale focus voor deze kwestie. In hoofdstuk 1 beschreven wij onder 'Onderbouwing' de stappen die voor het onderzoek van deze kwestie zijn uitgevoerd. De eerste stap was het maken van een Quickscan 'De Waarde van Waarde', die u [hier](#) kunt vinden. Hieruit kwamen vier duidelijke kernwaarden van water naar boven borrelen. Vervolgens hebben we de vraag welke waarden heeft water voor jou voorgelegd aan de focusgroep 'SDG Dialoog op Dinsdag'. Deze groep voegde een vijfde kernwaarde toe naar aanleiding van hun analyse van de internationale politieke en veiligheidssituatie, de klimaatvoorspellingen en de huidige wet- en regelgeving omtrent water. De vijf waarden en perspectieven van water zijn hieronder beschreven.

De Waarden van Water

1. Eigen leven: Dagelijks persoonlijk gebruik, drinken, sanitatie, waardigheid, gezondheid en het bereiden van het eten.
2. Natuur: Onze natuurlijke leefomgeving, veerkrachtige ecosystemen, de commons (hulpbronnen die gebruikt mogen worden door alle leden van een groep of samenleving).
3. Economisch: Commercie: transport, industrie, landbouw en elektriciteit (voedsel, producten, energie), kostprijs van water, te gebruiken consumptiegoed.
4. Welzijn: Recreatie, sport, geluk, spiritualiteit, symboliek en cultuur.
5. Veiligheid en vrede: Waterveiligheid en conflicten, alsook institutioneel kader.

“Water is erg fijn. Je kunt erin spelen. je kunt erin afkoelen wanneer het warm is. Je kunt het drinken.”

Manoa (3 jaar)

Perspectieven bij deze Waarden

Water en Eigen Leven

- Water is essentieel en de basis voor ons leven. Wij bestaan grotendeels uit water.
- De beschikbaarheid van water is cruciaal: Je gaat snel dood als je geen water drinkt.
- Genieten van een glas water. Water moet schoon en qua geur en smaak acceptabel zijn.
- We hebben water nodig voor thee en koffie, voor ons drinken, maar ook voor het bereiden van ons eten. Voordat we het kunnen eten, heeft ons voedsel (soms heel veel) water nodig.
- Water is ook nodig om te douchen en voor onze hygiëne. Water beschikbaar hebben voor sanitatie raakt onze waardigheid.
- We spoelen ons toilet met water, doen er de was mee, maken het huis schoon, wassen de auto, besproeien de tuin en vullen het kinderzwembadje.
- Ons bloed houdt ons in leven en gezond.
- Water helpt bij gezondheid: bijv. koud douchen en ijsbaden.
- Schoon en genoeg water voor de mens is de verantwoordelijkheid van overheid.

Water en Natuur

- Water is essentieel voor al het leven. Rivieren en grondwater voeden ecosystemen.
- Regen, wolken. Water zit in de lucht en is overal om ons heen.
- Sneeuw, dauwdruppels, rijp en ijspegels: er zijn zoveel vormen van water.
- Meanderende rivieren vol leven (vis, onderwater leven, vogels).
- Klimaatverandering maakt het extremer - dan weer minder dan weer meer.
- We vervuilen en beperken de natuur door onze troep als plastic en vervuild gebruikt water (o.a. pesticiden) in de natuur of rivieren achter te laten.
- Ik heb recht op water, maar waar heeft de natuur, de rivier, het meer recht op?

Water en Economie

- Water is nodig voor ons voedsel en producten.
- In veel landen wordt meer dan twee derde van het totale zoete water (regen, rivieren, kanalen, meren en grondwater) opgebruikt in de landbouw.
In Nederland geldt dat voor een kleiner gedeelte van al het beschikbare zoetwater.
- Industrie, energieopwekking en datacentra hebben steeds meer (koel)water nodig.
In Nederland betreft dat een substantieel gedeelte van ons totale zoetwatergebruik.
- De groot-gebruikers betalen in Nederland de laagste prijs.
- Water is voor veel bedrijven nu een economisch gebruiksmiddel. Bedrijven zijn minder met andere waarden bezig. Zij worden nu te veel gestuurd vanuit de relatief lage kostprijs en worden minder betrokken om positief bij te dragen aan het voorkomen van lange termijn problemen, zoals het opraken van grondwatervoorraden, vervuiling en extremer weer.
- De beschikbaarheid van water voor de economie wordt steeds lastiger en duurder voor de maatschappij, omdat er minder grondwater is en meer extreem weer voorkomt.
- Bedrijven gebruiken teveel water. De watervoetafdruk (van de klant) is te hoog, waardoor grondwaterstanden dalen en de natuur te weinig onderhoudt.
- In een circulaire economie zouden we ons meer ervan bewust zijn dat we water, na gebruik, zo door moeten geven dat het opnieuw kan worden gebruikt. Ontzilting van zeewater, de manier waarop en hoe we met het water, zout en andere stoffen om gaan, zou hier ook een onderdeel van kunnen zijn.

- De consument ziet niet waar water voor wordt gebruikt en hoe het de fabriek of akker verlaat. Vaak is dat verminderd in kwaliteit en met chemicaliën vervuild.
- Dat geldt ook voor het rioolwater en de zuivering daarvan. Denk aan medicijnen en drugs, maar ook aan alles wat in de wc wordt gegooid en doorgespoeld. Kost veel extra energie en geld om het water te reinigen. Bij flinke regen, kan het riool het (vervuilde) water niet aan en belandt onze troep in oppervlaktewaters van rivieren, kanalen en meren.
- Veel met het oog niet zichtbare vervuiling, zoals microplastics, pesticiden, chemische stoffen zoals GenX, etc., komt in de natuur en in ons drinkwater omdat bedrijven dergelijke stoffen nu mogen lozen of deze (nog) niet uit het water filteren.

Water, Cultuur en Welzijn

- Genieten op en in het water, zwemmen, roeien, kanoën, suppen, zeilen, surfen.
- Genieten van water in de winter, sleeën, skiën, snowboarden en langlaufen in de sneeuw en schaatsen op ijs.
- Water is in beweging en staat voor beweging en avontuur.
- Mooie wolken en blauwe luchten, lantaarnpaal staren bij sneeuwval (foto's en gedichten).
- Water vormt een aanmoediging om vloeiend te denken, zoals in poëzie: 'Denkend aan Holland'.
- Water is belangrijk in onze uitingen, bijvoorbeeld in onze spreekwoorden en gezegden, zoals water naar de zee dragen, water bij de wijn doen, een storm in een glas water, het hoofd boven water houden, stille wateren...
- Water speelt een belangrijke rol in religieuze ceremonies: : Kinderen worden in de kerk gedoopt met een paar druppels water.
- Alsook in spiritualiteit:
 - 'I am the river, the river is me', aldus een Maori.
 - 'Mijn bloed is mijn innerlijke rivier'.
 - Rituele baden.
 - 'Dank Moeder Aarde voor het water dat ze geeft.' •
 - "Uit het water werd geschapen toen de Geest daarover zweefde, staat geschreven, al wat leefde"
 - De wijsheid van water.
 - Het geheugen van water, Masaru Emoto.
 - De rivier geeft en neemt.
- Nederlanders zijn echte Deltabewoners, water zit in ons DNA.
- Water verbindt ons ook met andere landen (rivieren, ecologische systemen, etc.).
- Water is de basis voor leven en voor mensen die bij elkaar samen kunnen leven.

Water en Veiligheid

- Water is een openbaar en zorgvuldig te beheren goed - de overheid heeft hier een belangrijke taak.
- Water veroorzaakt angst en onzekerheid:
Zijn de dijken hoog genoeg en bestaan de Wadden straks nog als de zeespiegel verder stijgt? Verdrinken we (bijna) de ene keer, verdrogen we de andere keer? Hoe gaan onze buuren om met hun rivieren (Rijn en Maas) voordat wij het water krijgen? Krijgen we meer Bosbranden?
- Water (tekort) zal in toenemende mate de oorzaak zijn van conflicten, bijv. de rol van water in de oorlog Syrië; hetzelfde geldt voor Israël en de Palestijnse gebieden; voorts veroorzaakt het beheer en gebruik van de Nijl ook spanningen tussen Ethiopië, Zuid Soedan Egypte en andere landen.
- Water kan ook worden ingezet als oorlogsmiddel door bewust toegang tot water aan bevolkingsgroepen te ontzeggen, infrastructuur te vernielen, water te vervuilen of ongeschikt te maken voor consumptie.
- Er is een groeiende water stress wereldwijd, met name in gebieden met veel inwoners (Zuid-Oost Azië) of waar al veel conflicten zijn (bijv. Midden Oosten, Noord- en Sub-Sahara Afrika, Israël - Palestina toe eigening).
- Er is een duidelijke nexus tussen water, voedsel en energie.

4. Probleemanalyse: zorgen en hoop voor Toekomstige Generaties

Waar staan we en waar gaan we naartoe?

Uit de quickscan, en de waarden en beelden gepresenteerd in hoofdstuk 3, blijkt dat water een cruciale rol speelt in ons dagelijks leven en voor ons welzijn, alsook in de natuur, economie, cultuur, religie, spiritualiteit, en veiligheid. Water stroomt; door al deze waarden en onze levens.

Er worden echter ook zorgen gedeeld, zorgen voor nu en voor de langere termijn. Die zorgen betreffen vaak meerdere waarden. Met andere woorden: ook de zorgen laten zien hoe water thema's en -waarden door elkaar stromen.

We staan voor vele uitdagingen om de watervoorziening voor nu en voor later in stand te houden. Het is onze verantwoordelijkheid om nu te zorgen dat onze toekomstige generaties ook van alle diverse waarden van water kunnen genieten.

Zorgen voor ons water en water voor toekomstige generaties

Waarde 1: Water en Eigen Leven

Er zijn oprechte zorgen of er de komende decennia wel genoeg drinkwater zal zijn, dat veilig, schoon, betaalbaar en beschikbaar is. Zal drinkbaar water uit de natuur in de toekomst nog wel bestaan of zal het zilt, vies of vervuild zijn en moet het altijd eerst gereinigd worden? Zijn we bereid 'direct gereinigd rioolwater' te drinken?

Met steeds meer microplastics, bestrijdingsmiddelen en medicijnresten in ons water vervuilen we de natuur en onszelf. Volgens het World Economic Forum zal er wereldwijd in 2030 40% meer water worden gebruikt dan wat er aan natuurlijk aanbod zal zijn¹². Dat betekent dat wij meer grondwater zullen gebruiken en dat leidt dus tot een verdere krimp van de grondwater reserves. Voor kinderen betekent krapte aan schoon drinkwater dat zij vaker zullen worden blootgesteld aan ziektes zoals diarree. Opgroeiende jonge toekomstige generaties krijgen het zwaar.

Waarde 2: Water en Natuur

De natuur krijgt het nog veel zwaarder dan nu. Door extreem weer, droogte en overstromingen. Bronnen worden vervuild met chemicaliën. Er zal steeds meer water nodig zijn voor mensen en dat kan ten koste gaan van het water dat de natuur nodig heeft, zoals thans het geval is bij de bossen in Californië. Die verdrogen doordat water wordt omgeleid of weggepompt met als bestemming menselijk gebruik. Hierdoor worden de bossen steeds droger, en dientengevolge het risico op bosbranden steeds groter.

¹² Zie bijvoorbeeld: <https://www.weforum.org/agenda/2021/01/if-you-want-to-make-progress-on-all-the-major-global-challenges-start-with-water/>

Dergelijke natuurrampen vormen een direct gevaar voor de mens (brand) en indirect gevaar voor ons door de verslechterde luchtkwaliteit tijdens en na de branden. Daarnaast verslechtert waterstress de kwaliteit van de natuur zelf: de biodiversiteit komt nog erger onder druk.

De meeste nadelen van vervuild water, verminderde toegang tot water, alsook extremer weer door klimaatverandering, komen terecht bij de mensen die nu het minste water gebruiken en het minst hebben bijgedragen aan klimaatverandering. Ook onze toekomstige generaties worden met deze nadelen geconfronteerd. Creëren wij nu al gezondheidsproblemen voor hen?

Waarde 3: Water en Economie

We hebben te weinig inzicht in en betalen te weinig voor de watervoetafdruk die wij in Nederland en elders achterlaten. Het gaat om water dat nodig is voor de soja uit de amazone die wij als voer voor ons vee gebruiken en de katoen uit Pakistan en elders die voor onze kleding wordt ingezet.. Wat als de economie of consumptie wereldwijd verder groeit? Mondiaal verzilt steeds meer landbouwgrond en zien we verloren oogsten door extreem weer. Wanneer wij hierin geen inzicht hebben en het niet voelen in onze portemonnee, maken wij ons in het algemeen geen tot weinig zorgen. Het is goed te beseffen dat de natuur, mensen elders en toekomstige generaties wel de rekening betalen.

In het Westen van ons land is verzilting een groot probleem. De zeespiegel stijgt, de bodem daalt door inklinking van klei en verdroging van het veen en we hebben vaker te maken met droogte. Zilt zeewater dringt daardoor dieper door in de bodem en maakt het grondwater zouter. Niet alle dieren- en plantensoorten kunnen leven in een zilte omgeving. Dit fenomeen vormt dus een probleem voor de natuur en ook voor onszelf wanneer landbouw en watervoorraden verzilten. Het extremere en meer onvoorspelbare weer is ook een direct probleem voor de landbouw. Deze patronen hebben grote gevolgen voor de oogsten en dus ook voor de beschikbaarheid van eten. Hierin is continuïteit een belangrijk woord; na een week watertekort, kan er in de landbouw een hele oogst verloren zijn. Met de blik op de toekomst is het belangrijk dat men leert om te gaan met deze variabiliteit.

Daarbij zal de kwaliteit van de Nederlandse zoetwaterbronnen verder onder druk komen te staan. Steeds vaker worden er in de Rijn en de Maas, onze belangrijke bronnen van drinkwater, vervuilende stoffen gemeten. Denk hierbij aan pesticiden, andere chemische middelen als GenX en PFAS, fosfaat en meststoffen, maar ook microplastics en medicijnresten. Dat betekent dat het water extra en intensiever moet worden gezuiverd. Soms wordt de opname van water uit deze waterbronnen gestopt in verband met vervuiling. Zo kon het grootste waterbedrijf van Nederland, Evides, in 2016 maar liefst 47 dagen geen water innemen uit de Maas.¹³

Waarde 4: Water, Cultuur en Welzijn

Ook op het gebied van welzijn zijn er zorgen. We genieten van het water, het speelt een belangrijke rol in ons leven. Hoe gaat dat straks? Zal er minder zoetwater beschikbaar zijn voor recreatie (minder of vervuild)? We zwemmen graag in rivieren, kanalen en meren. Dat je voorzichtig moet zijn in verband met virussen en bacteriën weten we, maar hoe zit het met chemicaliën en andere stoffen in het water? Steeds meer Nederlanders uiten hun ongenoegen over onze warme winters. Sneeuw is zo mooi en schaatsen is gewoon een onderdeel van onze cultuur. Het winterse weer verdwijnt en dat stemt ons triest. Nooit meer naar een Elfstedentocht of met kinderen het ijs op? Schaatsen zit bij velen van ons in het DNA (zie Box I).

¹³ Zie: <https://www.drinkwaterplatform.nl/oppervlaktewater-bron-drinkwater/>

Box I: De waarde van bevroren water en onze winter-, ijs- en schaatstradities

Toen medio februari 2021 een koude periode aanbrak en er voor het eerst sinds jaren weer geschaatst kon worden, was Nederland al voordat sloten en meren waren dichtgevroren in rep en roer: kan er een Elfstedentocht worden georganiseerd ondanks de Covid-19 restricties? Marathonschaatsers riepen op tot wedstrijden in een 'schaatsersbubbel'. Schaatser Patrick Wouters deelde op Twitter: "We mogen dit unieke cadeau van de natuur niet zomaar aan ons voorbij laten gaan. Mooier dan dit wordt het niet. Let's make things happen." In een toelichting op zijn tweet zegt Wouters het "heel spijtig" te vinden als het kabinet geen toestemming zou geven. Hij noemt natuurijs in Nederland "het hoogste cultuurerfgoed".

Toen er eenmaal geschaatst werd, stonden Nederlandse sociale media vol met beelden van mensen op het ijs. Een dame brengt gelukzalig uit in een filmpje op Twitter: 'Langs de dijk van Marken. PERFECT ijs. Ja kijk, dit is het, hè: Hier leef je nou voor.'¹⁴

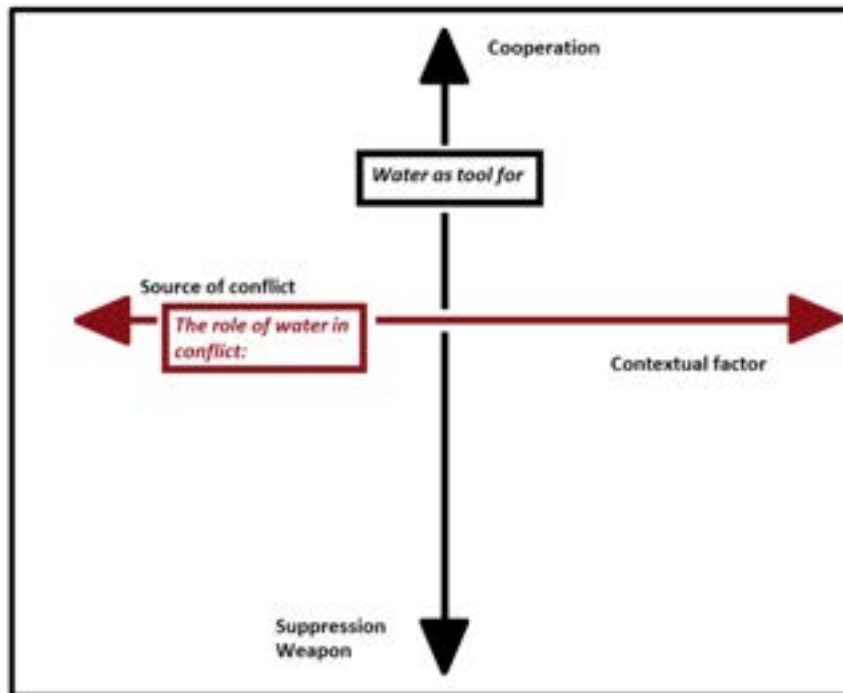
Waarde 5: Water en Veiligheid

Op de langere termijn zijn er ook grote zorgen over zoetwater en veiligheid, zowel dichtbij als wereldwijd. Het welzijn van onze kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen staat onder druk: zoetwater is, als we op de huidige voet doorgaan, in hun tijd niet iets waar je extra gelukkig van wordt of je helpt te ontspannen, maar iets waar gebrek aan is en bron van conflicten is geworden. Wie krijgt wat? Door meer waterstress zullen er ook meer vluchtelingen rondzwerven. In een onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)¹⁵ werden wel 10 trajecten geïdentificeerd waarbij (het tekort of teveel aan) water de komende jaren conflicten zal veroorzaken (zie Box II).

Box II: Conflicten rondom water

- Water als een wapen bij conflict, mogelijk versterkt door water stress;
- Lokale water stress (droogte, schaarste) kan conflict aanwakkeren of versterken;
- Voedselprijzen stijgen door aan water gerelateerde rampen;
- De aanleg van mega dammen kan tot spanning tussen landen leiden;
- De smeltende Noordpool kan regionale geopolitieke spanningen met zich mee brengen;
- Variatie in neerslag kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting;
- Tekort aan vruchtbaar land door landdegradatie en water stress kan conflicten aanwakkeren over de nog beschikbare grond en water;
- Migratie en gedwongen verplaatsing kan toenemen door watergerelateerde rampen en conflicten. Het kan zelfs tot conflicten leiden in plaatsen waar de mensen heen gaan.
- Economische schokken door natuurrampen kunnen ongelijkheid versterken en bijdragen aan conflict;
- Water bronnen of reservoirs worden ingepikt door landen, terroristen of rebellen in gebieden waar al water stress is.

¹⁵ Linking Water Security Threats To Conflicts, Engelstalig achtergrond rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving, Augustus 2018, download: https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/3039_Linking_water_security_threats_to_conflict_DEF.pdf

Figuur S1 uit voornoemd PBL rapport. Het toont in een oogopslag hoe makkelijk water verschuift van instrument van samenwerking en verbinding naar middel van onderdrukking of wapen.

Water krijgt de komende decennia steeds meer een directe link met veiligheid voor de mensen. Er bestaat volgens het genoemde PBL rapport nu al consensus dat watergerelateerde spanningen als gevolg van natuurrampen en toenemende concurrentie om water tegen 2050 zullen toenemen. In een business-as-usual scenario, aldus PBL, zullen de groeiende bevolking in ontwikkelingslanden en de economische ontwikkeling in combinatie met de verwachte klimaatverandering de waterstress aanzienlijk vergroten, vooral in de toch al kwetsbare regio's. In hetzelfde rapport concludeert PBL dat een watergerelateerde conflict risico vooral wordt gekenmerkt door:

- Afwezigheid van stabiele instellingen en een effectieve overheid / goed bestuur;
- Verdieping van armoede, verlaging van drempels voor individuen om deel te nemen aan het ontwikkelen van onrust / opstand, aangezien er minder te verliezen valt;
- Verdieping van de ongelijkheid tussen mensen en naties, waardoor gevoelens van grieven worden aangewakkerd;
- Versnelling van veranderende machtsverhoudingen op alle geografische schalen als gevolg van toegenomen ongelijkheden;
- Ongelijke verdeling van resterende middelen of hulpmiddelen - wat leidt tot toenemende concurrentie onder omstandigheden van schaarste of grieven.

In een oogopslag wordt de mondiale water zorg duidelijk. Gebieden waar veel mensen wonen (boven)¹⁶. Juist daar en in bestaande conflictgebieden zoals het Midden-Oosten en Noord Afrika regio's zal de waterstress groeien (onder)¹⁷.

Tussenconclusies

Water is van grote waarde en heeft op tal van manieren invloed op mens, natuur en economie. De huidige waterstress zal toenemen en naar verwachting wereldwijd blijven stijgen als gevolg van klimaatverandering, economische ontwikkeling, bevolkingsgroei en inadequaat waterbeheer. De mogelijke negatieve impact van toenemende (vooral door klimaatverandering veroorzaakte) waterstress op conflict risico's kreeg rond 2010 meer aandacht. Eerst vanuit het maatschappelijk middenveld¹⁸ en meer recent door een reeks sociale, academische en politieke instituten en rapporten die het PBL in voornoemd onderzoek analyseerde.

Dichter bij huis zien we na de afgelopen zomers dat het niet meer vanzelfsprekend is dat er in Nederland altijd water uit de kraan komt. We gebruiken heel veel water, met name de industrie en energiesector. Landbouw en natuur staan – juist door kunstmatige verlaging van het grondwatervniveau voor de landbouw – vaker droog. Daarbij zullen door klimaatverandering in Nederland steeds meer droge perioden voorkomen, vaker afgewisseld met extreme hoeveelheden neerslag. In die droge perioden neemt de vraag naar zoetwater alleen maar toe en zullen de aanwezige hoeveelheid en de kwaliteit onvoldoende zijn. Tot kort geleden had een dergelijke droogte vooral impact op de natuur want in natuurgebieden werd niet gesproeid, in tuinen en op akkers wel. Het huidige Nederlandse waterbeheer is er ook op ingericht water te weren en/of het water zo snel mogelijk door onze rivieren naar zee te loodsen. Maar vanwege het veranderende klimaat moeten we ons beheer veranderen en dit ook afstemmen op toekomstige aanhoudende perioden van droogte.

Oplossingen en hoop

In een aangepast waterbeleid, kunnen wij bijvoorbeeld beslissen dat wij waterbassins creëren om het te veel uit rivieren op te slaan voor drogere tijden. Zie Box III voor een voorbeeld daarvan.

¹⁶ Via <https://brilliantmaps.com/population-circle/>

¹⁷ Screenshot van de Water Risk Atlas op de website van World Resource Institute. Water Stress. Rood is 'Hoog', Donkerrood is 'Extreem Hoog'; zie: <https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas>

¹⁸ Zie bijvoorbeeld het rapport van Stand Up For Your Rights van december 2009 "The Human Side Of Climate Change" met voorwoord van Prof. Cees Flinterman, vml. lid VN Mensenrechtencomité: <http://www.standupforyourrights.org/ip/uploads/downloads/SUFYR%20-%20The%20Human%20Side%20of%20Climate%20Change.pdf>

Box III: Wateropslag

Een mooi Nederlands voorbeeld hiervan is het proefproject de 'Zoete Toekomst' op het Waddeneiland Texel¹⁹. Texelse boeren slaan in tijden van overvloed zoetwater in de ondergrond op om in tijden van droogte dat water beschikbaar te hebben.

'Texel is eigenlijk Nederland in het klein, maar een Nederland zoals we dat eigenlijk niet hopen mee te maken. Als de Maas of de Rijn tijdelijk droog komen te staan, dan ontstaat er een realiteit zoals deze hier op Texel al jaren geldt, eentje van waterschaarste. Hier op Texel wordt samengewerkt om dat tegen te gaan. De rest van Nederland kan er een voorbeeld aan nemen – en ze moeten vooral komen kijken.' aldus Deltacommissaris Peter Glas.²⁰

Het moge duidelijk zijn dat hierin oplossingen liggen en dat deze ideeën en voorbeelden moeten worden meegenomen bij (het ontwikkelen van) plannen om het risico op conflicten in de context van water te verminderen. Daarbij hoort vanzelfsprekend ook een focus op het afremmen van klimaatverandering, het wereldwijd helpen bij adaptatie, het minder verbruiken, verspillen en vervuilen van zoetwater.

Het lijkt daarom een verstandige stap om expliciet rekening te houden met de mogelijke effecten van klimaatverandering en de toekomstige concurrentie om water in het huidige ontwikkelingsbeleid op landelijk en lokaal niveau. Integraal waterbeheer.

De mens veroorzaakt, de mens lijdt. De natuur lijdt ook. De complexiteit van de interactie klimaat-ecologie-water-conflict en nexus water-voedsel-energie, vereist beleid waarin ecologische, economische, sociale, culturele, veiligheids- en klimaatkennis integraal worden meegenomen. Het PBL rapport bevestigt dat de lokale sociale en culturele context een cruciale factor blijkt te zijn voor deelname en steun van lokale gemeenschappen bij het verminderen van veiligheid- en conflict risico's. Investeren in robuuste gezonde natuur met een goed bestuur, is een cruciale factor bij het verminderen van risico's en het creëren van een veilige leefomgeving.

Nu we in beeld hebben wat de waarden, problemen en zorgen zijn van water, is het tijd om de mooiste mogelijke toekomst voor ogen te krijgen. Teneinde te onderzoeken wat die zou kunnen zijn en daarmee ook waar onze verandering op zou moeten zijn gericht, heeft het Lab een Toekomststraad georganiseerd met leden van het Lab TG en jongeren vanuit de Nationale Jeugdraad, NJR.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/269833/project-ondergrondse-wateropslag-texel-kan-oplossing-voor-hele-wereld-zijn>

²⁰ Zie: <https://www.deltaprogramma.nl/nieuws/nieuws/2020/09/03/zoete-toekomst-texel-officieel-van-start>

5. ToekomstRaad

Toekomstbeeld over de waarden van water

In oktober 2020 is vanuit het Lab Toekomstige Generaties een zogenaamde 'Toekomstraad' georganiseerd in samenwerking met de netwerken van de Worldconnectors, Earth Charter, het Youth Water Parliament en de Nationale Jeugd Raad. Tijdens deze sessie "De Waarde van Water voor toekomstige generaties" gingen de deelnemers in drie groepen met elkaar in gesprek over de mooiste mogelijke toekomst ten aanzien van de waarde(n) van water. We begonnen met een inleefoefening. Deze kan je ook zelf kunt doen: [via de podcast op onze website](#).²¹ Daarin worden de deelnemers op reis genomen naar het moment van zeven generaties voor vandaag (jouw voorouders) en via het heden naar zeven generaties de toekomst in. Door drie verschillende groepen deelnemers werd een toekomstbeeld ten aanzien van water gecreëerd, geschetst door de ogen van drie verschillende personages die in de toekomst leven. [Zie de drie toekomstbeelden op de website van het Lab TG](#). Deze Toekomstbeelden hebben we uitgewerkt en daarvan een samengesteld beeld ontwikkeld, dat hieronder wordt weergegeven.

Toekomstbeeld Water

De drie inlevingsoefeningen die door de ToekomstRaad op 22 oktober 2020 zijn gedaan, vormen het samengestelde beeld hieronder. Dit toekomstbeeld beschrijft de mooiste mogelijke toekomst ten aanzien van de waarde(n) van water.

Kwashie, Pim en Nova leven in 2120. Ze zien dat iedereen op de wereld toegang heeft tot water en dankbaar is voor water. Er bestaat een duurzame leefstijl met water en bewustzijn van schaarste. Water wordt alleen gebruikt als het echt nodig is. Water wordt hergebruikt en hoeft niet van ver te komen. Er is een duurzaam ontziltingsproces: mensen kunnen zelf drinkwater maken uit zout water met water installaties. Kwashie, Pim en Nova leren dit al op school en in de gemeenschap. Zelfvoorzienend leren leven wordt sinds jaren meegegeven en gestimuleerd. Op iedere school is veel tijd en ruimte voor educatie over water en natuur. Het onderwijs is georganiseerd rond de thema's van de Sustainable Development Goals (SDGs).

Nederland staat waarschijnlijk deels onder water. De kinderen wonen dan bijvoorbeeld op boten of hun families zijn verhuisd naar andere landen. Misschien kan Nederland de dijken rond de polders nog lang blijven 'verhogen'. Nova leeft op het water in een gemeenschap van drijvende eilanden in de oceaan. De eilanden zijn gemaakt van het plastic dat mensen 100 jaar geleden als afval weggooiden. Er is een ring omheen gebouwd van lager gelegen gebieden waar landbouw en visteelt plaatsvindt. Kwashie, Pim en Nova zijn veel buiten en doen aan recreatie op het water, zoals kitesurfen. Deze gemeenschappen zijn sociaal veilig en divers, iedereen vertrouwt elkaar. Er is veel diversiteit in culturen en er zijn diverse wezens aanwezig. Hoe inclusiever en diverser de eilanden er zijn, hoe veiliger het is. We hebben ecologen, vissers, akkerbouwers nodig om onze diverse en duurzame gemeenschappen te realiseren. De mensen leven in harmonie met dieren uit de zee zoals zeehonden, orka's en vissen.

Geld speelt minder een rol, er is veel ruilhandel binnen de gemeenschap zelf voor de eerste basisbehoeften en anders betalen ze met digitale munten. Water is nog steeds gratis als het voor natuurlijk gebruik is, bedrijven betalen ervoor via belastingen. Bedrijven hebben verschillende balansen: een financiële balans, waterbalans, CO2 balans en een ecosysteem balans. Overheidsbeleid geeft rechten aan de natuur. De kinderen hebben een intrinsieke motivatie om bij te dragen aan het achterlaten van een betere wereld.

²¹ De podcast 'Back to the Future' vind je hier: <https://labtoekomstige generaties.nl/podcast/>

6. Naar waterwetgeving die rekening houdt met toekomstige generaties?

De huidige relevante wet- en regelgeving betreffende water

Naar aanleiding van de bevindingen, waarden en toekomstbeelden die in de voorgaande hoofdstukken zijn gepresenteerd, gaan we onderzoeken of er een juridische basis bestaat om (meer) rekening te houden met de belangen van toekomstige generaties in het kader van de diverse waarden van water. Als eerste onderzoeken we het door Nederland erkende mensenrecht op water, dat een samenhang heeft met andere mensenrechten en tevens een cruciaal onderdeel is van de SDGs.

Een mensenrecht op water - Nederland

Zoals al aangegeven in de inleiding van deze uitspraak: Nederland heeft recht op water als mensenrecht erkend. Dit gebeurde tijdens de internationale bijeenkomst van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties in maart 2008. Daar bleef het bij: net als ten aanzien van de meeste andere mensenrechten heeft Nederland de vertaling niet gemaakt naar de Grondwet. Sterker nog: het woord water komt helemaal niet voor in onze Grondwet, behalve in het woord 'waterschap', dat wel wordt genoemd.²² Zie Box IV. Juridisch staan internationale verdragen boven het Nederlandse recht, maar een implementatie van de overeengekomen waarden in het Nederlandse rechtssysteem zouden we wel verwachten.

Box IV: Waterschappen

Waterschappen bestaan al eeuwen en behoren tot de oudste openbare lichamen van Nederland. De taken van een waterschap zien op de bescherming tegen overstromingen, het bepalen en handhaven van gewenste grondwaterniveaus en het waarborgen van de waterkwaliteit in een gebied. Waterschappen zijn daarbij belast met waterzuivering en het stellen en handhaven van milieuregels²³. Een waterschap heeft eigen bevoegdheden om vergunningen af te geven en om belasting te heffen van de actoren in zijn gebied. Via convenanten stemt een waterschap met andere openbare lichamen, zoals gemeenten, het lokale beleid af. Waterschappen en de Unie van Waterschappen, dat is de vereniging van Nederlandse waterschappen, spelen een belangrijke rol met betrekking tot uitvoering van wet- en regelgeving in Nederland.²⁴

De Unie van Waterschappen stelt bij nationale en internationale watervraagstukken op de belangrijke rol van goede water governance te wijzen. De Unie is ook lid van het Water Governance Initiative (WGI). Dat is een samenwerkingsforum van de OESO, waaraan 125 vertegenwoordigers deelnemen van overheden, bedrijven, NGO's en wetenschappers.²⁵

Waterschappen hebben een belangrijke rol te vervullen ten aanzien van de meeste waarden van water.

²² Art. 133 Grondwet

²³ Art. 1 Waterschapswet

²⁴ Zie <https://www.uvw.nl/vereniging/>

²⁵ Deltacommissaris Peter Glas is voorzitter van het WGI, zie: <https://www.uvw.nl/thema/internationaal/water-governance/>

Cruciale levensbehoeften als lucht, water en voedsel – hetgeen wij slechts een paar minuten, respectievelijk dagen kunnen missen – zijn niet in de Grondwet opgenomen. Een expliciet recht op water is dus niet opgenomen in de Grondwet. Dat zouden we wel verwachten nadat Nederland het recht op water expliciet heeft erkend als mensenrecht. De Grondwet noemt wel dat de Overheid een zorgplicht heeft voor de bewoonbaarheid van het land en verbetering van het leefmilieu en de volksgezondheid (artikelen 21 en 22 van de Grondwet). Impliciet kan je daarin wel lezen dat de Overheid de verplichting heeft het waterbeheer te verzorgen. Onduidelijk is echter op welke waarden van water een burger recht heeft. De rechten van water toekomstige generaties en natuur worden ook niet verwoord.

Een mensenrecht op water - mondiaal

Via erkenning door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties op 28 juli 2010, is het recht op water en sanitatie op het hoogste mondiale niveau erkend. Dit recht vormt ook de basis van het specifieke water-doel in de SDGs, SDG 6:

Verzeker toegang tot duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen.

Minder dan 20 landen wereldwijd erkennen het recht op water expliciet in hun grondwet.²⁶ Inmiddels wordt het voor (de waarde van) water relevante '(grond)recht op een schoon en gezond leefmilieu' erkend in meer dan 100 grondwetten wereldwijd.²⁷ Vaak worden daarbij ook expliciet rechten aan toekomstige generaties verleend, zoals bijvoorbeeld in Noorwegen. Sinds de grondwetsherziening van 2014 bepaalt artikel 112 van de Noorse grondwet:

'Iedereen heeft recht op een omgeving die bevorderlijk is voor de gezondheid en op een natuurlijke omgeving waarvan de productiviteit en diversiteit behouden blijven. Natuurlijke hulpbronnen worden beheerd op basis van uitgebreide lange termijn overwegingen die dit recht ook voor toekomstige generaties waarborgen.'

Wereldwijd groeit de oproep om dit recht op een schoon en gezond leefmilieu te aanvaarden²⁸ en ook in Nederland groeit de roep daartoe, bijvoorbeeld vanuit Politieke Jongeren Organisaties gezamenlijk (8 PJOs ondersteunen inmiddels het Manifest artikel 21 uit 2019) en opiniestukken (zoals die van de wnd. Ombudspersoon Toekomstige Generaties met vele organisaties en jongeren en kinderen in NRC: 'Erken schoon en gezond milieu als een grondrecht').

Wereldwijd is ook een andere trend waarneembaar; in veel landen worden rechten aan entiteiten van natuur gegeven. Bijvoorbeeld aan een berg, een meer of een rivier. Hieraan liggen diverse motieven aan ten grondslag, waaronder de reden om natuurgebieden vrij te houden van vervuiling. Zie het onderzoek dat het Lab TG deed naar drie rivieren in India, Bangladesh en Nieuw Zeeland, waaraan rechten zijn verleend met het doel de rivieren schoon te houden. Zie ook Box V.

²⁶ Zie bijvoorbeeld het overzicht hier: http://www.rampedre.net/implementation/territories/national/world_table_constitution

²⁷ Zie bijvoorbeeld: <https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/advancing-environmental-rights/what-0>

²⁸ Zie de oproepen van Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens en Speciale Gezant op Milieu en Mensenrechten daartoe hier: <https://www.universal-rights.org/nyc/programmes/beyond-the-council/right-to-healthy-sustainable-environment/>

Box V: Kan water, bijvoorbeeld in de vorm van een meer of een rivier, zelf ook rechten hebben?

Het verlenen van rechten aan natuurgebieden is een groeiende ontwikkeling in het recht. We hebben dit uitgebreid uiteengezet in de eerste kwestie van de Ombudspersoon in 2020 over het Waddengebied. Het geven van rechten aan waterrijke gebieden, zoals een meer of rivier, kan op verschillende manieren gebeuren – bijvoorbeeld in de grondwet, een nationale wet of via rechtspraak. Wereldwijd zijn er inmiddels meer dan 300 natuurgebieden, waarvan men erkent dat het eigen rechten heeft.²⁹

Ecuador heeft natuurrechten in de grondwet toegevoegd. De natuur krijgt haar rechten naar analogie van mensen. Een voorbeeld via rechtspersoonlijkheid is Nieuw-Zeeland, waar de regering in nationale wetten rechtspersoonlijkheid heeft toegekend aan diverse belangrijke ecosystemen aldaar, waaronder de rivier Whanganui.

In India en Bangladesh hebben rechters rivieren (waaronder de beroemde Ganges), de gletsjers die het water leveren en de aangrenzende ecosystemen, via rechtspersoonlijkheid dezelfde rechten gegeven als mensen.

Een belangrijk oordeel is ook dat van de hoogste rechters van Colombia op 6 april 2018. Een groep van 25 jonge eisers stelde dat de regering hun toekomst in gevaar bracht en hun grondwettelijke rechten op een gezond milieu, leven, voedsel en water schond door de Amazone onvoldoende te beschermen. In de uitspraak bevestigden de rechters van de Hoge Raad van Colombia het belang van de bescherming van de rechten van toekomstige generaties en erkenden dat de Amazone zelf rechten heeft. Voor de bescherming van dit vitale ecosysteem en voor de toekomst van de planeet, zou het Colombiaanse Amazonegebied voortaan worden erkend als een eigen entiteit, een rechtssubject en begunstigde van bescherming, behoud, onderhoud en herstel.

Last but not least, een Nederlands voorbeeld: Met een groeiende groep jongeren en het Instituut voor Natuur en Milieu educatie (IVN) heeft juriste Jessica den Outer een initiatief opgezet ‘Een Maas in de Wet’ om de rivier Maas rechten te geven. Lees hier meer over in het artikel in De Limburger ‘Geef de Maas ook rechten’.

T.E. Lambooy, J.I. van de Venis en Chr.M. Stokkermans, ‘A case for granting legal personality to the Dutch part of the Wadden Sea’, *Water International* 44(6-7), Oktober 2019, p. 786-803. Download hier: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02508060.2019.1679925>

Andere Nederlandse wet- en regelgeving betreffende water

Water is wel in veel wetten en richtlijnen verankerd, die soms onderling zijn verbonden. Het geeft aan hoe we de waarden van water in onze regelgeving hebben verankerd. Teveel om allemaal uit te wijden, maar in Box VI is een overzicht opgenomen van de meest relevante regelgeving op het gebied van water.

²⁹ Zie een uitgebreide analyse in de Uitspraak in de kwestie Het Waddengebied. Download: <https://labtoekomstige generaties.nl/wp-content/uploads/2020/10/Uitspraak-kwestie-de-Waddenzee.pdf>

Box VI: Nederlandse wet- en regelgeving ten aanzien van water

- Drinkwaterwet en het drinkwaterbesluit.
- EU Kaderrichtlijn water en stroomgebiedbeheerplannen.
- Drinkwaterrichtlijn, Grondwaterrichtlijn en Hoogwaterrichtlijn.
- Kaderrichtlijn mariene strategie, Richtlijn aquatisch milieu, de Viswater- en Schelpdierwater Richtlijn.
- Zwemwaterrichtlijn.
- Nitraatrichtlijn.
- Richtlijn prioritair stoffen.
- Richtlijn stedelijk afvalwater
- Waterwet en Wet milieubeheer – deze gaan t.z.t. op in de Omgevingswet
- Waterschapswet
- Wet Bodembescherming
- Wet Natuurbescherming
- Delta aanpak waterkwaliteit, Programma Grote Wateren en Blue Deal.
- VN Waterverdragen: UNECE- Waterverdrag 1992 en het VN Waterlopen Verdrag 1997
- Aarhus Verdrag
- SDGs
- Mensenrecht op Water en Sanitatie (met duidelijke link TGs erin). Water moet zijn: Sufficient, Safe, Accessible, Affordable en Acceptable.

Opvallend is dat water wet- en regelgeving in Nederland gericht is op instituties. Zij moeten zorgen dat alles omtrent ons water goed wordt geregeld. Individuele waarden worden hiermee indirect erkend; individuele of groepsrechten worden niet erkend. Concrete rechten voor toekomstige generaties zien we er ook niet in terug.

Internationale verdragen

Aleen in de preambule van het door Nederland al in 2004 aanvaarde internationale Verdrag van Aarhus zien we een krachtige op mensenrechten en toekomstige generaties gerichte tekst, die relevant is voor een groot aantal waarden van water:

“Tevens erkennende dat eenieder het recht heeft te leven in een milieu dat passend is voor zijn of haar gezondheid en welzijn en de plicht heeft, zowel individueel als tezamen met anderen, het milieu te beschermen en te verbeteren in het belang van de huidige en toekomstige generaties.”

In artikel 3 lid 3 van het Verdrag Europese Unie wordt de verbinding tussen generaties die genoemd:

“De Unie bestrijdt sociale uitsluiting en discriminatie, en bevordert sociale rechtvaardigheid en bescherming, de gelijkheid van vrouwen en mannen, de solidariteit tussen generaties en de bescherming van de rechten van het kind.”

Die rechten van het kind bepalen:

“De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid... en (lid 2) nemen passende maatregelen, met name: (c.) ...door ... zuiver drinkwater, de gevaren en risico's van milieuverontreiniging in aanmerking nemend.”³⁰

³⁰ Art 24 Kinderrechtenverdrag

Tussenconclusie

Water, door Nederland erkend als mensenrecht, staat dus niet met zoveel woorden in onze Grondwet. Het is de nu maar de vraag of je dit recht direct kunt invoeren in jouw situatie voor de Nederlandse rechter en, zo ja, wat dat recht dan precies inhoudt. Onduidelijk is of namens toekomstige generaties rechten kunnen worden ingeroepen. Rechten claimen op het gebied van de waarden van water, zal in ons land eigenlijk alleen kunnen op basis van een civielrechtelijke onrechtmatige daad, zoals de Urgenda klimaatzaak dat was.³¹ Zou dat anders moeten zijn volgens dat mensenrecht?

Het recht op water en toekomstige generaties

Zoals hiervoor aangegeven is het recht op water internationaal en ook door Nederland erkend in 2010. Dat gebeurde na een langjarige campagne van meerdere groepen tot erkenning van dit recht. Het recht op water staat in een VN-resolutie, maar niet in de tekst van de mondiale mensenrechtenverdragen. Het staat wel in internationale regionale mensenrechtenverdragen.³² Voorts is dit recht inmiddels wel in vele grondwetten³³ opgenomen.

Tijdens die langdurige campagne in aanloop naar 2010 kwam het VN-Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten met een voorstel om recht op water te koppelen aan de internationale mensenrechtenverdragen, namelijk via een General Comment³⁴. In dit 'Algemeen Commentaar', een uitleg die dit Comité kan geven over een bepaald mensenrecht, werd het recht op water in verband gebracht met het recht op gezondheid en het recht op een behoorlijke levensstandaard, rechten die expliciet zijn opgenomen (artikel 11 en 12 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR)).

Het Comité stelde dat het recht op water een ieder aanspraak geeft op sufficient, safe, acceptable, affordable and accessible water for personal and domestic use. Het recht op water is direct gekoppeld aan gezondheid en een behoorlijke levensstandaard, omdat water essentieel is voor leven en overleven, maar het Comité ziet ook duidelijk een verband met andere rechten (andere waarden van water), zoals het recht op leven, op voedsel en op huisvesting.

Zoals we zien omvat het recht op water veel meer waarden dan alleen drinkwater. Waarden waarbij de belangen van toekomstige generaties belangrijk zijn. Dat verklaart ook de betrokkenheid van de Hongaarse Ombudsman voor Toekomstige Generaties, die in 2013 met het Zwitserse WaterLex het 'National Human Rights Institutions Water initiative'³⁵ lanceerde. Dit is een gericht op mensenrechteninstellingen, zoals het Nederlandse College voor de Rechten van de Mens. Zij worden gestimuleerd om meer betrokken te raken bij water governance en dit uit te dragen.

In de voor dit initiatief geschreven handleiding (die uiteenzet wat het recht op water inhoudt) lezen we dat de belangen en rechten van toekomstige generaties wel degelijk een rol spelen bij het recht op water. Alle voor toekomstige generaties relevante belangen en rechten hebben we in Annex 1 aan deze uitspraak gehecht.

³¹ Hoge Raad 20 december 2019, zaaknummer 19/00135 ECLI:NL:HR:2019:2006 zie <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2019:2006>

³² Bijvoorbeeld via the right to health, a healthy environment and basic services in de African Charter on Human and Peoples' Rights en the Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (art. 11.1).

³³ Bijvoorbeeld art. 27 lid 1 van de grondwet van Zuid-afrika: 'Everyone has the right to have access to... sufficient food and water.'

³⁴ General Comment no. 15 (2002), VN Doc. E/C.12/2002/11.

³⁵ National Human Rights Institutions' Roles in Achieving Human Rights-based Water Governance training manual van WaterLex met het Deense Instituut voor Mensenrechten, WaterLex 2015 ISBN 978-2-940526-03-1. Download: <http://humanright2water.org/wp-content/uploads/2020/03/NHRI-Water-Initiative.pdf>

Het al eerder genoemde Algemene Commentaar nr. 15 op het recht op water³⁶ benoemt overigens ook bijna alle in hoofdstuk 2 van deze Uitspraak geïdentificeerde waarden van water en het behartigt de belangen van toekomstige generaties expliciet (zie Box VII).

Box VII: Algemeen Commentaar nr. 15 – De waarden van water

Staten dienen alomvattende en geïntegreerde strategieën en programma's aan te nemen om ervoor te zorgen dat er voldoende en veilig water is voor huidige en toekomstige generaties. Dergelijke strategieën en programma's kunnen het volgende omvatten:

- (a) het verminderen van de uitputting van watervoorraden door niet-duurzame winning, omleiding en afdamming;
- (b) het verminderen en elimineren van de verontreiniging van stroomgebieden en aan water gerelateerde ecosystemen door stoffen zoals straling, schadelijke chemicaliën en menselijke uitwerpselen;
- (c) het bewaken van waterreserves;
- (d) ervoor te zorgen dat de voorgestelde ontwikkelingen de toegang tot voldoende water niet belemmeren;
- (e) het beoordelen van de effecten van maatregelen die van invloed kunnen zijn op de beschikbaarheid van water en stroomgebieden van natuurlijke ecosystemen, zoals klimaatveranderingen, woestijnvorming en verhoogd zoutgehalte van de bodem, ontbossing en verlies van biodiversiteit;
- (f) efficiënter gebruik van water tegen het einde gebruikers;
- (g) het verminderen van waterverspilling bij de distributie ervan;
- (h) reactiemechanismen voor noodsituaties; en
- (i) en het oprichten van bevoegde instellingen en passende institutionele regelingen om de strategieën en programma's uit te voeren.

Ervor zorgen dat iedereen toegang heeft tot adequate sanitaire voorzieningen is niet alleen fundamenteel voor de menselijke waardigheid en privacy, maar is ook een van de belangrijkste mechanismen om de kwaliteit van drinkwatervoorzieningen en -bronnen te beschermen. In overeenstemming met het recht op gezondheid en adequate huisvesting hebben staten de verplichting om geleidelijk veilige sanitaire voorzieningen uit te breiden, met name tot landelijke en achtergestelde stedelijke gebieden, rekening houdend met de behoeften van vrouwen en kinderen.

Korte conclusie op het recht op water en toekomstige generaties

Het recht op water omvat veel aspecten en waarden van water. Veel meer dan alleen maar zorgen dat mensen drinkwater en sanitaire voorzieningen tot hun beschikking hebben. Veel van de in hoofdstuk 2 geïdentificeerde waarden van water komen duidelijk terug in de uitwerking van het mensenrecht op water dat door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties is geïntroduceerd. Het is treffend om te zien hoe expliciet dit mensenrecht is uitgewerkt voor mensen nu én voor toekomstige generaties.

³⁶ Ibid 25 punt 28 en 29.

7. Aanvullend juridisch kader

Hierboven zijn bepalingen van nationaal en internationaal recht de revue gepasseerd, die van belang zijn betreffende de waarden van water. De Ombudspersoon baseert zich in deze uitspraak mede op deze bepalingen. Daarnaast zijn de uitspraken van de Ombudspersoon tevens gebaseerd op andere relevante wettelijke bepalingen, internationale verdragen, de uitleg daarvan, overige wet- en regelgeving, ongeschreven normen en jurisprudentie op het gebied van toekomstige generaties. Dit is vastgelegd in het mandaat van de Ombudspersoon Toekomstige Generaties. Op de website van het Lab Toekomstige Generaties staat een overzicht van het voor de deze kwestie relevante normenkader uit dat mandaat. Deze staan bij elkaar in de 'Database Toekomstige Generaties'.

8. Conclusie en aanbevelingen

In deze uitspraak wordt geen uitspraak gedaan naar aanleiding van een specifieke klacht, maar worden de bevindingen van een onderzoek gepresenteerd betreffende de waarde(n) die wij aan het water toekennen. Hieronder wordt antwoord gegeven op de vragen: (1) Wat is de waarde van water en (2) nemen wij de belangen van toekomstige generaties voldoende mee wanneer wij belangrijke beslissingen nemen over (onze waarden van) water?

(1) Wat is de waarde van water?

We hechten enorm aan water, aan alle verschillende waarden van water. Voor onze directe levens, ons eten, maar ook voor recreatie en genot. Water stroomt door onze levens. Het huidige systeem van waterregulering en -verdeling is echter vooral gericht op de grootste en machtigste belanghebbenden nu. Het biedt onvoldoende gelijke kansen voor alle waarden en is te veel op korte termijn water wensen gericht. Mensen en andere belanghebbenden, zoals de natuur, die geen eigen stem hebben, zien hun langetermijnbelangen minder goed of helemaal niet behartigd in ons huidige beslissingssysteem.

(2) Nemen wij de belangen van toekomstige generaties voldoende mee?

Zoals in hoofdstuk 4 is uiteengezet, winnen steeds de kortetermijnbelangen bij het nemen van beslissingen die de waarden van water aangaan. Daardoor komen de belangen van toekomstige generaties en andere vormen van leven (natuur) onder druk te staan. Uit het voor deze kwestie onderzochte en overwogene kan met inachtneming van de waarden van water en de geldende wet- en regelgeving en principes slechts één oordeel volgen:

Ondanks mooie wetteksten en verdragen, worden de belangen en rechten van toekomstige generaties onvoldoende meegenomen door de huidige generatie mensen, overheden en bedrijven in hun beleid en beslissingen die de waarden van water raken.

Om de waarden van water, de toegang tot schoon drinkwater en de belangen en rechten van toekomstige generaties te realiseren, moet hier actie op worden ondernomen. Het doel is om zorg te dragen dat in Nederland water gelijkwaardig beschikbaar zal zijn voor toekomstige generaties als dat nu voor ons is. We moeten hun belangen mee gaan nemen in ons korte en lange termijn beleid betreffende water. Hier is nog een wereld te winnen.

De waarnemend Ombudspersoon Toekomstige Generaties roept daarom op om de navolgende aanbevelingen op te pakken en waar mogelijk uit te voeren:

Aan iedere Nederlander, watergebruiker, consument, werknemer, werkgever en ondernemer:

- Erken en omarm de alomvattende waarden van water. Prachtig en waardevol op zichzelf en onderling sterk verbonden.
- Harmoniseer de verschillende waarden met elkaar, laat ze niet ten koste gaan van de andere, maar juist elkaar versterken – voor ons nu en voor toekomstige generaties.
- Beoog een goede voorouder te zijn. Bescherm en beheer alle waarden van water en (toegang tot) waterbronnen vanuit het perspectief van toekomstige generaties.
- Verspil niet en vervuil water niet. Thuis, op het werk en via wat je koopt of verkoopt. Wees je bewust van de beperkte beschikbaarheid van water voor ons, andere mensen en natuur hier en elders en toekomstige generaties.
- Introduceer in de organisaties waarin je werkt, een zogenaamde 'Toekomst Effect Analyse en Rapportage' ten aanzien van water. Een gouden stelregel daarbij wordt: indien mijn huidige of beoogde gebruik waarschijnlijk geen positief effect heeft op de situatie van toekomstige generaties, dan pas ik mijn bedrijfsvoering aan.

Aan de Nederlandse overheid:

Bewustzijn waarden van water

- Vergroot het publiek bewustzijn ten aanzien van de verschillende waarden van water voor ons.
- Maak educatie over de waarden van water onderdeel van het curriculum op basis- en middelbare scholen. ar onderwijs -. Wijs daarin ook op de intrinsieke waarde van water, de intergenerationele waarden in relatie tot water en dat water de essentiële basis is van al het leven.

Bewustzijn risico's van water

- Vergroot de kennis over ons mondiale watergebruik en over wat de risico's zijn van klimaatverandering voor de zoetwaterreserves (zowel verzilting van bodemwater door zeespiegelstijging als overschot of tekort van zoetwater door extremere weersomstandigheden).
- Besteed aandacht aan en bespreek alle belangen die geraakt worden door het verlagen van het grondwaterniveau en het hebben van polders die tot bijna 7 meter onder zeeniveau liggen (zie de foto van kinderen bij het monument van ons landelijke dieptepunt -6,74 meter NAP).

Neem het grondrecht op water op in de Grondwet

- Creëer een nieuw Artikel 21a Grondwet: Het recht op water.

Dit artikel 21a kan luiden:

1. Ieder heeft het recht op water.
 2. Toekomstige generaties hebben het recht op water.
 3. Al het leven – dieren, planten en waterlichamen inbegrepen – heeft het recht op water.
 4. Het recht op water betekent minimaal toegang tot voldoende, schoon en veilig, acceptabel en betaalbaar water.
- Wijzig het huidige artikel 21 en neem, net als meer dan 100 andere landen wereldwijd, ook het recht op een schoon en gezond leefmilieu op in dit artikel.

Handhaving recht op water

- Mensenrechteninstututen hebben een belangrijke rol bij de handhaving van de bredere implicaties van waterbeheer in relatie tot duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld de bescherming van (nu schone of beschikbare) watervoorraden voor toekomstige generaties. Daarom is het bevorderen van een op mensenrechten gebaseerd waterbeheer een urgente taak, ook voor het College voor de Rechten van de Mens.

Implementeer het grondrecht op water in overige wetgeving en beleid

- Zorg dat het recht op water op een duurzame manier wordt gerealiseerd voor huidige en toekomstige generaties.
- Voorkom schendingen van het recht op water recht voor ons en toekomstige generaties. Schendingen door wie dan ook, dus ook door bedrijven.
- Voorkom toekomstige schendingen en zorg dat slachtoffers hun rechten snel en effectief kunnen invoeren, indien en waar dit toch is gebeurd of dreigt te gebeuren.
- Bescherm bronnen van water en zorg voor alomvattende en geïntegreerde strategieën en programma's om ervoor te zorgen dat er voldoende en veilig water is voor huidige en toekomstige generaties.
- Bescherm, onder andere bij vergunningverlening en door handhaving, bronnen tegen vervuiling en over onttrekking, evenals het monitoren van bestaande hulpbronnen en het vergroten van het efficiënte gebruik van water door eindgebruikers, en effectbeoordeling van toekomstige ontwikkelingen.
- Voorkom achteruitgang van de bestaande waterinfrastructuur en strategieën en neem programma's aan om ervoor te zorgen dat er voldoende en veilig water is voor huidige en toekomstige generaties. Dat wil zeggen, in concreto: organiseer een vermindering van de huidige uitputting van watervoorraden en waarborg een adequate monitoring daarvan.
- Zorg ervoor dat nieuwe ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening of vergunningverlening het recht op water niet verstoren. Beoordeel daarbij minutieus de effecten van maatregelen die van invloed kunnen zijn op de beschikbaarheid van water en stroomgebieden van natuurlijke ecosystemen.

Meer concreet:

- Verminder en elimineer de verontreiniging van stroomgebieden en aan water gerelateerde ecosystemen door stoffen zoals straling, schadelijke chemicaliën en menselijke uitwerpselen; bewaak onze waterreserves.
- Zorg ervoor dat nieuwe economische projecten de toegang tot water niet belemmeren, ondersteun de ruimte voor water innovaties.
- Beoordeel de effecten van alle maatregelen, doen en nalaten, die van invloed kunnen zijn op de beschikbaarheid van water en stroomgebieden van natuurlijke ecosystemen, zoals klimaatveranderingen, woestijnvorming en verhoogd zoutgehalte van de bodem, ontbossing en verlies van biodiversiteit.
- Zorg voor efficiënter gebruik van water en verminder waterverspilling, ook bij distributie.
- Zorg voor afdoende reactiemechanismen voor noodsituaties; en richt bevoegde instellingen op en realiseer passende institutionele regelingen om deze strategieën en programma's uit te voeren.

Overige wetgeving en beleid

- Integreer de door Nederland internationaal erkende en ondersteunde 'Valuing Water Principles' in wet- en regelgeving in Nederland. Besteed daarbij bijzondere aandacht aan de relevantie voor toekomstige generaties en houd rekening met hun belangen.
- Gezond en biodivers oppervlakte en grondwater zorgt voor meer welzijn voor alle Nederlanders, voor economisch succes en voor een goed vestigingsklimaat. Creëer niet alleen maatschappelijke meerwaarde voor de huidige generatie mensen, maar stel steeds de vraag en toets: heeft dit besluit een meerwaarde voor toekomstige generaties?
- Laat het watersysteem werken for the good of all. Zorg dat bedrijven belang hebben bij het ontwikkelen en gebruiken van technologie die beperking van watergebruik ondersteunt en vervuiling opruimt.
- Integreer een integraal bewustzijn en circulaire verantwoordelijkheid in wetgeving en beleid. Controleer de naleving daarvan: Wie vervuult, maakt op eigen kosten schoon of betaalt vooraf al voor de reiniging georganiseerd door de publieke instellingen. Wie meer gebruikt betaalt meer en niet minder, zoals nu vaak het geval is.

Representatie van toekomstige generaties in waterschappen

- Waarborg en leg vast: gelijkwaardige representatie van alle belanghebbenden en bevolkingsgroepen in adviesorganen betreffende watergebruik en vormgeving van waterwegen, waaronder waterschappen. Dat betekent dat de belangen van jongeren en volgende generaties ook aan tafel moeten zitten.
- Zorg dat wateradviesorganen en waterschappen alle erkende waarden en normen in hun governance en DNA hebben en meewegen.
- Introduceer een Toekomst Effect Analyse en Rapportage bij nieuw beleid en bij elke vergunningverlening ten aanzien van water. Een gouden stelregel daarbij wordt: indien het beoogde gebruik waarschijnlijk geen positief effect heeft op de situatie van toekomstige generaties, dan wordt het beleid aangepast en de vergunning niet verleend.

Rechten van natuur

- In meerdere landen worden lange termijn waarden van water geïnstitutionaliseerd door natuur en watergebieden, zoals door rivieren, rechten dan wel rechtspersoonlijkheid te geven. Dat kan ook in Nederland. Onderzoek dit, ondersteun het en ontwikkel dit verder voor Nederland.

Tot slot: klimaatverandering vergt adaptatie en mitigatie

- Onze waarden van water gaan tot ver over de grens. Van waar we ons voedsel vandaan halen, onze kleding gemaakt wordt, we ons bronwater vandaan halen, waar we genieten van meren en wintersport, ons rivierwater vandaan komt tot onze neerslag, die met regenfronten van duizenden kilometers ver komt. De neerslaghoeveelheden en patronen wijzigen vanwege klimaatverandering en niet alleen in Nederland. Ons beleid op waterveiligheid, conflict, migratie en vluchtelingenstromen en overige impact van klimaatverandering op water elders, vraagt om eenzelfde betrokkenheid en inspanning wereldwijd als we in Nederland voor onze eigen toekomstige generaties zouden op moeten pakken. De hierboven genoemde aanbevelingen gelden dus ook voor Nederlands doen en nalaten over de grens.
- Daarbij een belangrijk punt van extra aandacht: Nederland stuurt - in en buiten onze landsgrenzen - veelvuldig op klimaatadaptatie, op aanpassing aan een veranderend klimaat. We zullen ons inderdaad moeten aanpassen vanwege klimaatverandering en onze technologie en kennis kan hierbij wereldwijd helpen. Maar klimaatverandering beperken en nog erger extreem weer voorkomen is cruciaal. Zoals de rechtbank het al in de Urgenda klimaatzaak aangaf, het billijkheidsbeginsel toekomstige generaties vereist dat wij er nu al alles aan doen om klimaatverandering zoveel mogelijk af te remmen. Voor de waarden van water van toekomstige generaties is klimaatmitigatie dus van groot belang: zet daar veel meer op in.

Dit zodat 'mijn waarde van water', de waarde van water voor ons en toekomstige generaties wordt. Daarvoor is nodig dat verschillende politieke partijen en watergebruikers en belanghebbenden nu samen aan de slag gaan voor de hele lange termijn. Vanuit het recht op water gericht op een duurzame en rechtvaardige toekomst in een vrije en veilige samenleving met gelijke kansen en zonder discriminatie van welke aard ook. Voor de mooist mogelijke toekomst.

*U allen en onze toekomstige generaties hoogachtend,
Mr. Jan I. van de Venis
Waarnemend Ombudspersoon Toekomstige Generaties*

**‘Thousands have lived
without love, not one
without water’**

De laatste zin uit
W.H Auden 'First Things First'

Annex I

Belangen en rechten uit de Water Governance Training Manual voor Mensenrechteninstellingen, die relevant zijn voor toekomstige generaties:

- Het recht geeft iedereen recht op voldoende water voor persoonlijk en huishoudelijk gebruik. Dit moet op een duurzame manier worden gerealiseerd voor huidige en toekomstige generaties.³⁸
- Het recht vereist dat staten elke schending van de rechten van een individu moeten voorkomen. Het impliceert dat de staat ook toekomstige schendingen moet uitsluiten en de toegang tot rechtsmiddelen voor de slachtoffers van de inbreuk moet garanderen.⁴⁰
- Toegang tot water en sanitaire voorzieningen moet worden gegarandeerd op een manier die het vermogen van toekomstige generaties om hun mensenrechten op water en sanitaire voorzieningen te realiseren niet in gevaar brengt.⁴¹
- Bescherming van hulpbronnen: staten worden opgeroepen om alomvattende en geïntegreerde strategieën en programma's aan te nemen om ervoor te zorgen dat er voldoende en veilig water is voor huidige en toekomstige generaties. Dit omvat de noodzaak om hulpbronnen te beschermen tegen vervuiling en over onttrekking, evenals het monitoren van bestaande hulpbronnen en het vergroten van het efficiënte gebruik van water door eindgebruikers, en effectbeoordeling van toekomstige ontwikkelingen.⁴²
- Staten moeten de achteruitgang van de bestaande waterinfrastructuur voorkomen. Eenmaal in verval geraakt, kan de omvang van de kosten voor het herstellen van het voorzieningen systeem op zichzelf al de toegang van toekomstige generaties in gevaar brengen.⁴³
- In het kader van 'progressieve realisatie' van het recht: Staten hebben de continue plicht om het aantal mensen met toegang tot water en sanitaire voorzieningen te vergroten, met het oog op universele toegang, en om het algemene serviceniveau voor huidige en toekomstige generaties te verbeteren.⁴⁴
- Landbouw en industrie zijn meestal verantwoordelijk voor de meeste waterverontreiniging (zowel oppervlakte- als grondwater) en (veranderingen in) landgebruik die een inbreuk kunnen vormen op het feitelijke of toekomstige genot van het recht op water.⁴⁵
- Op lange termijn duurzaamheid: staten moeten strategieën en programma's aannemen om ervoor te zorgen dat er voldoende en veilig water is voor huidige en toekomstige generaties: vermindering van uitputting en monitoring van watervoorraden, ervoor zorgen dat ontwikkelingen het recht op water niet verstoren en beoordeling van de effecten van maatregelen die van invloed kunnen zijn op de beschikbaarheid van water en stroomgebieden van natuurlijke ecosystemen.⁴⁶
- Corrigerende maatregelen en optreden door de overheid moet gericht zijn op het voorkomen van toekomstige schendingen, niet alleen tegen hetzelfde slachtoffer, maar ook in het algemeen. Dit kan wijzigingen in de regelgeving, het beleid van de overheid of een loutere herziening van de administratieve of bedrijfspraktijken vereisen.⁴⁷
- Mensenrechteninstellingen mogen niet voorbijgaan aan de bredere implicaties van waterbeheer in relatie tot duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld de bescherming van (nu schone of beschikbare) watervoorraden voor toekomstige generaties. Daarom is het bevorderen van op mensenrechten gebaseerd waterbeheer een urgente taak.⁴⁸

³⁸ Nogmaals: National Human Rights Institutions' Roles in Achieving Human Rights-based Water Governance training manual van WaterLex met het Deense Instituut voor Mensenrechten, WaterLex 2015 ISBN 978-2-940526-03-1. Download: <http://humanright2water.org/wp-content/uploads/2020/03/NHRI-Water-Initiative.pdf>

³⁹ Blz. 40

⁴¹ Blz. 19 van voornoemde training manual

⁴² Blz 47

⁴³ Blz 47

⁴⁴ Blz 47

⁴⁵ Blz 55

⁴⁶ Blz 61

⁴⁷ Blz 105

⁴⁸ Blz 148

⁴⁹ Blz 161

Het Lab Toekomstige Generaties
wordt ondersteund door:

